

Habiliteringsvård och samhällsintegrering

Margareta Viklund

Bengt Linder

Handikappade ungdomar har ofta svårigheter att efter sin skolgång få meningsfull sysselsättning och ett bra boende ute i samhället. Margareta Viklund och Bengt Linder från Landstingsförbundets socialavdelning redovisar i detta inlägg sin syn på viktiga åtgärder och förändringar för att möjliggöra ungdomars integrering i samhället.

Jämlikhet och delaktighet

Internationellt sett är vi ganska väl rustade beträffande vård och omsorg om handikappade. Vid handikappkonferensen i Göteborg i maj 1981 med tusentals deltagare från hela landet, framkom dock att i jämförelse med den vanliga medborgaren är handikappgruppen mycket utsatt och ofta ojämnt behandlad. I ekonomiska nedgångstider känner sig handikappgrupperna speciellt hotade. De upplever detta som en solidaritetskris.

De bärande orden under handikappåret var jämlikhet och delaktighet. Hur delaktiga av det liv vi lever låter vi handikappgrupperna vara? Vi satsar mycket på habilitering, rehabilitering och aktiviteter av olika slag när barn och ungdom är i förskole- och skolåldern. Men vad händer när ungdomarna slutat skolan? När vid den tidpunkten den icke handikappade ungdomen ger sig ut i livet, överlämnas ofta den handikappade till föräldrarna i hemmet och överges mer eller mindre av sina kamrater från skoltiden kamraterna får många andra intressen. Situationen är svår.

Hälso- och sjukvård

Hälso- och sjukvården befinner sig för närvarande i

en intensiv utvecklingsperiod. Vad som just nu kännetecknar sjukvårdens utveckling handlar inte som tidigare år så mycket om teknisk utveckling, även om den sidan också beaktas, som om en ändrad inställning till patienten och människornas totala situation. Sådana begrepp som helhet och kontinuitet har kommit i förgrunden, liksom konsekvenserna av ett positivt ställningstagande till de begreppen. Som exempel kan i sammanhanget nämnas sjukvårdshuvudmännens beslutade prioritering av primärvården och den nya hälso- och sjukvårdslagen. Den lagen ger landstingen skyldighet att bedriva hälsovård.

Det är framför allt i primärvården som hälso- och sjukvården får den dagliga kontakten med kommuninvånarna och i samverkan med primärkommunerna kan stödja och hjälpa individer och familjer i svåra situationer. Genom en bred uppbyggnad av samhällets service totalt sett blir det också ökade möjligheter att öka insatserna för olika handikappgrupper. Ökat bostadsbyggande skulle ge ökade möjligheter för handikappade ungdomar att få tillgång till eget boende. En ökad utbyggnad av hemsjukvård, dagsjukvård, dagcentraler etc, ger också handikappgrupperna ökade möjligheter. Det är i ekonomiska nedgångstider som vår solidaritet eller bristande solidaritet med de svaga i samhället visar sig.

Ansvarsfördelning och samverkan

Det är inte landstingen som har det tyngsta ansvaret

En utbyggnad av hemsjukvård, dagsjukvård, dagcentraler etc ger också handikappgrupperna ökade möjligheter.

Ansvarsfördelningen mellan kommun och landsting är i de flesta fall rätt klara.

på handikappolitikens område. Staten har ett övergripande ansvar för handikappfrågorna som en del i den samlade välfärdspolitiken. På primärkommunerna ligger ett grundläggande och primärt ansvar för vård och service till alla medborgare. De frågor som dagligen och konkret berör den handikappades livsvillkor innefattas i dessa uppgifter. Det gäller både barn och vuxna. När frågor av detta slag diskuteras, är det viktigt att efterhöra vad primärkommunerna planerar. Med utgångspunkt i den nya socialtjänstlagen finns speciella ansvar angivna för handikappade, deras boende och sysselsättning.

Detta innebär inte att på något sätt försöka friskriva landstingen från ökade krav. Landstinget har ett entydigt ansvar för viktiga delsektorer – främst det ansvar som knyter an till hälso- och sjukvården. Det är genom att utveckla engagemang, kunnskap och organisation på dessa områden som vi i samverkan med primärkommunerna kan åstadkomma den integration som är ett väsentligt mål för handikappolitiken.

Det sägs i nästan alla debatter om handikappfrågor att oklarheter i ansvarsfördelningen mellan landsting och kommuner är ett stort problem. Det finns risker med resonemang. I själva verket är en sådan ansvarsfördelning i de flesta fall rätt klar!

Trots detta kan det föreligga svårigheter att i praktiken genomföra den ansvarsfördelningen. Att hitta en organisation som ger utrymme för den samverkan som helt visst är nödvändig. En stor svårighet i detta sammanhang handlar om resurser. Även välmotiverade förändringar av verksamheten omöjliggörs av bristande resurser.

Det är detta som menas med en risk i talet om oklar ansvarsfördelning. De verkliga problemen i form av stel organisation eller bristande resurser kan lätt döljas, och därigenom hindras vi från att angripa dem på ett vettigt sätt.

Socialtjänstlagen ger primärkommunerna ansvaret för att anordna, betala och utforma innehåll i förskoleverksamheten för varje barn som går i kom-

munens förskola oavsett fysiskt eller psykiskt handikapp eller annan omständighet.

Ansvarsfördelningen beträffande handikappade barns förskolevistelse är alltså klar, men inte alla gånger helt enkel. För att underlätta och klargöra kommun- och landstingsförbundets syn på ansvarsfrågorna i detta fall, har de båda förbundsstyrelserna givit ut en gemensam rekommendation kallad Samverkan primärkommuner – landsting i fråga om service och omsorg för barn med behov av särskilt stöd och stimulans. De utvecklingsstörda barnen är inte medtagna i rekommendationen eftersom dessa barn omfattas av en särskild lagstiftning.

Vi har idag ca 1500 förskolebarn som är utvecklingsstörda och som ingår i särskolans förskola. Men 3/4 av dessa barn är individualintegrerade i primärkommunala förskolor. Deras förskolevistelse betalas dock av landstingens omsorgsstyrelser.

Vissa grupper får inte stå utanför den service som gäller alla. Vi får hoppas att de förslag som framlagts av omsorgskommitten – vars arbete avslutats våren 1981 – leder till en förändring på detta område. För att återknyta till den rekommendation som tidigare nämnts, anser de båda kommunförbunden att kommuner och landsting sinsemellan bör upprätta formella överenskommelser som med de lokala förhållandena och resurserna som bakgrund kan reglera respektive huvudmans samarbetsformer och insatser.

Samordnad habilitering

Landstingens resurser för habilitering av barn med olika handikapp är idag i viss utsträckning splittrade. Inte minst i ett läge med allt knappare ekonomiska resurser är därför en samordning nödvändig inom varje enskilt landsting. I ett särskilt delbetänkande har omsorgskommittén tagit upp behovet av samordnad habilitering. I sin bedömning av det behovet har kommittén landstingens stöd.

Omsorgskommittén diskuterar samordnad habilitering med sektorsansvar från regionsjukvård, länsjukvård och ut på distriktsnivå. Den organisationsformen kan naturligtvis diskuteras. Omsorgskommitténs kartläggning av handikapp, dess förekomst och spridning är dock odiskutabelt värdefull.

En samordnad social och medicinsk närhetsser-

En samordnad social och medicinsk närservice är ofta för de handikappade en förutsättning för att de skall kunna leva ett självständigt liv under trygga förhållanden i sin hemmiljö.

vice är av stor betydelse för alla människor vid sjukdom, olycksfall och andra tillfällen med särskilda svårigheter. För handikappade är sådan service ofta en förutsättning för att de skall kunna leva ett självständigt liv under trygga förhållanden i sin hemmiljö. Detta förutsätter samverkan mellan olika myndigheter och organ med verksamhet på dessa områden. Läkare, distriktssköterskor, sjukgymnaster, arbetsterapeuter, socialarbetare och andra måste gemensamt – och tillsammans med den handikappade – arbeta fram lösningar på problem i varje enskilt fall.

De samarbetsformer med den kommunala socialtjänsten som en väl fungerande primärvård förutsätter, är under uppbyggnad. Genom det särskilda stadgandet i den nya socialtjänstlagen om socialtjänstens vidgade ansvar för omsorgen om människor med handikapp och hälso- och sjukvårdsutredningens förslag om samverkan, har vikten av detta samarbete på nytt markerats.

Landstingen har hand om hjälpmedelsförsörjningen och ger bidrag till vissa hjälpmedel och till vissa åtgärder och vårdinsatser för handikappade. Som exempel kan nämnas bidrag till glasögon för barn och ungdom, för inköp och anpassning av bil, för rekreationsvistelse, för hemmavarande vårdares semestervistelse etc. Hemvårdsbidrag kan utgå för psykiskt utvecklingsstörda och i samband med handikapp som kräver hemsjukvårdsinsatser. Landstingsförbundet har också genom en överenskommelse med Svenska kommunalarbetsförbundet utfärdat rekommendationer om ersättnings- och anställningsvillkor för anhöriga hemsjukvårdare.

För att de olika resurser som finns inom region-sjukvård, länssjukvård och i primärvård samt inom rehabiliterings- och habiliteringsorganisationen och i primärkommunen skall komma den enskilda till del är det viktigt – ja, nödvändigt – med samarbete

mellan olika verksamheter inom landstingen och med framför allt primärkommunerna.

Utbildningsfrågor

En rättighet i Sverige är att få studera. Men de handikappade har i vårt land den kortaste utbildningen. I hela befolkningen har 44 % kortare utbildning än nio år. Motsvarande siffror för rörelsehindrade är 71 %, för synskadade 68 %, för diabetiker och hjärtsjuka 67 %, för hörselskadade 63 %.

I hela befolkningen har 7 % någon form av utbildning efter gymnasiet. Endast mellan 1,5–2 % av synskadade, rörelsehindrade och personer med nedsatt arbetsförmåga har genomgått eftergymnasiala studier.

Landstingen är huvudmän för omkring hälften av landets folkhögskolor. För studier vid övriga folkhögskolor lämnar landstingen bidrag till eleverna. Landstingen är också huvudmän för särskolan, som består av försärskola, grundsärskola och olika gymnasiala utbildningsinsatser. Antalet elever i denna skolform uppgår till ca 15 000. Landstingen lämnar också ekonomiskt stöd till studie- och länsbildningsförbundens undervisningsverksamhet för de handikappade.

Inom undervisningen är begreppen integrering och normalisering centrala. För de svårast handikappade måste emellertid speciella insatser göras. För vuxna utvecklingsstörda ges undervisning inom såväl den kommunala som särskolans vuxenutbildningsverksamhet. Vid landstingens folkhögskolor finns särskild undervisning för handikappade. Syftet med undervisningen är att orientera om samhället i stort för att undvika att det fysiska handikappet också blir ett socialt. Folkhögskolan fyller här en stor funktion.

Meningsfull sysselsättning

Stiftelsen Samhällsföretag är också en verksamhet i

I hela befolkningen har 44 procent kortare utbildning än nio år. Motsvarande siffror för rörelsehindrade är 71 procent, för synskadade 68 procent, för hörselskadade 63 procent.

Samhällsföretag är att se som en resurs som i högre grad än vad som nu är fallet skulle kunna ta ansvar för de gravt handikappade.

Samverkan. Samverkan gäller där i första hand mellan landstingen och staten och rör skyddad verksamhet.

Samhällsföretags uppgift är att med sin vittomfattande verksamhet ge handikappade ett meningsfullt arbete. Det är också viktigt att det verkligen blir de handikappade som prioriteras i denna verksamhet. Verksamheten har tidigare ofta kännetecknats av att personer som inte direkt är handikappade men ändå haft svårt att få arbete på den öppna marknaden, har placerats i skyddad verksamhet. I regeringens proposition om arbetsmarknadspolitikens framtida inriktning betonas att en ökad utplacering till den reguljära arbetsmarknaden ger bättre möjligheter att ta emot arbetslösa med svåra och verkliga handikapp, för vilka inga andra arbetsmöjligheter står till buds idag.

Inför 1980-talets arbetsmarknad kan man förvänta sig ökade svårigheter för de utsatta grupperna på

arbetsmarknaden, och då inte minst de handikappade. Det blir därför än mer angeläget att se till att de handikappade också får sin rättmätiga del av de befintliga arbetstillfällena.

Samhällsföretag är att se som en resurs som i högre grad än vad som nu är fallet skulle kunna ta ansvar för de gravt handikappade. Det är viktigt att betona den socialpolitiska aspekten och inte snegla på lönsamheten när det gäller Samhällsföretag.

Arbetsgivare överhuvudtaget måste också generellt bli mer positiva till de handikappade och deras situation. Landstingen själva skulle exempelvis på ett helt annat sätt än vad som sker idag, kunna göra sin egen miljö handikappvänlig och i sin organisation och verksamhet anställa långt fler handikappade. När fick en handikappad senast anställning hos Dig?

Gemensamt ansvar för de handikappade

Den handikappade ungdomen som slutat skolan måste vi alla känna ansvar för. Det kan inte tillhöra vårt lands välfärdspolitik att unga människor skall sitta hemma, bortglömda och utan sysselsättning. De måste få del av vår gemenskap och behandlas av oss som jämlikar. Rätten till ett meningsfullt liv måste gälla alla.